

УДК 336.71(477)

**Єріс Любов Миколаївна – к.е.н., доцент кафедри банківської справи
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»**

КОМПЛЕНТАРНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація

У статті розглядаються основні способи і підходи проведення комплентарного аналізу розвитку банківської системи: статистичний і динамічний. Визначено і проаналізовано етапи розвитку банківської системи: формування національної банківської системи на власній капітальній основі (2001-2004), банківська система у стадії гіперзростання та поглинання ззовні (2005-2008), фаза кризи (2008-2010) і сучасний стан банківської системи.

Ключові слова: банківська система, комплентарний аналіз, ліквідність, капітальна стійкість, фінансова криза, економічне зростання, стандарти банківського нагляду.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням державної влади будь-якої країни є забезпечення стійкого і довгострокового економічного зростання. Для реалізації зазначеної цілі на першому місці виступає дослідження тенденцій розвитку банківської системи. Відповідно до функції фінансового посередництва, банківська система пов'язана з динамікою розвитку і поточним станом економіки. Як свідчить практика останніх років, лише наявність фундаментальних підходів до аналізу процесів, що відбуваються у банківській системі, може виявити причини виникнення фінансових криз.

Зазвичай, аналіз майбутньої динаміки будь-якого фінансового інструменту включає оцінку його очікуваної дохідності та рівня ризику, з якими стикаються учасники ринку банківських послуг при операціях з обраними активами. З метою мінімізації ризику при заданих рівнях дохідності банківські установи вдаються до диверсифікації власних

активів, тим самим проводять аналіз не окремого фінансового інструменту, а цілої групи інструментів або певного сегменту фінансового ринку.

Національна банківська система України історично формувалася на принципах залучення національного капіталу в ресурсну базу банків і трансформації цього капіталу на потребу економіки. Відповідно до цього формувались і системні відносини між банками і реальним сектором економіки, між банками і державою. Тому, на наш погляд, є достатньо актуальним дослідження методів аналізу та динаміки розвитку банківської системи України.

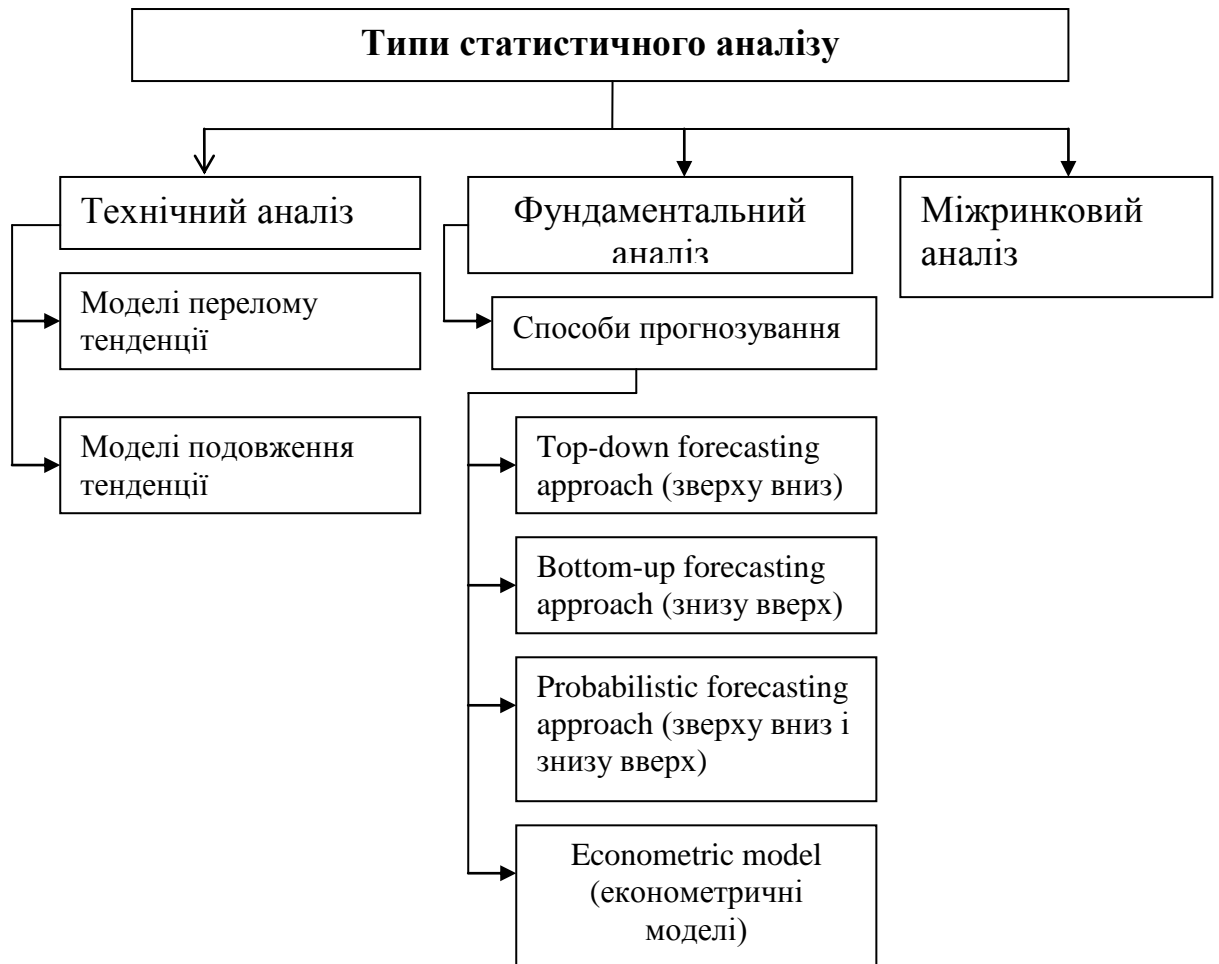
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження розвитку банківської системи присвячено наукові праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених як Ансоффа І. [1], Роуза Питера С. [15], Синки Дж. мл. [16], Сио К. [17], Фетисова Г.[19]; Вовчак О. [3], Васюренка О. [2], Дзюблюка О. [5], Єпіфанова А. [6] Карчевої Г.[7], Коваленко В. [9], Лютого І. [11], С. Науменкової [12] та інших.

Мета статті – дослідження основних тенденцій розвитку банківської системи України на підставі проведення комплентарного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи чинники, що впливають на розвиток банківської системи, дослідники найчастіше звертають увагу на питання дотримання ліквідності, платоспроможності та капіталізації фінансових посередників [10,с.88]. Виконання нормативів ліквідності, платоспроможності і капітальної стійкості не завжди може бути показником її стабільності і надійного захисту, який би гарантував відсутність розгортання складових фінансової кризи. Так, з метою оцінювання стану банківської системи, на наш погляд доцільно застосовувати комплентарний аналіз, який би містив аналіз як макро-, так і мікроекономічних чинників.

Методи і способи комплентарного аналізу умовно можна поділити на два типи: статистичний і динамічний [18]. Найбільш дослідженими є статистичні способи аналізу банківських систем, сутність яких полягає у

вивченні статистики впливу екзогенних і ендогенних чинників і параметрів, які і визначають в кінцевому підсумку майбутню динаміку розвитку банківської системи. До статистичного способу аналізу відносять технічний, фундаментальний і міжринковий (рис.1).



Власна розробка

Рис. 1. Типи статистичного аналізу

Технічний аналіз передбачає аналіз різних ринкових графічних моделей з метою визначення ймовірності подовження або зміни існуючого тренду.

Фундаментальний аналіз вивчає усю багатогранність економічних, фінансових і політичних подій, що відбуваються у світі, їх взаємозв'язок та вплив на розвиток банківської системи.

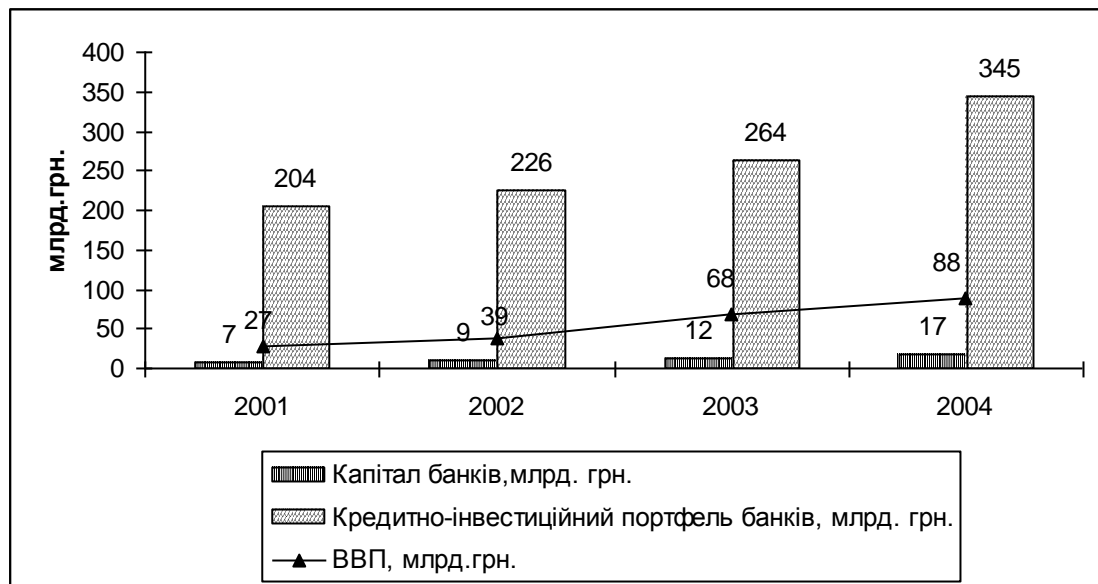
Міжринковий аналіз передбачає дослідження поведінки тренду розвитку банківської системи по відношенню до інших сегментів фінансового ринку (внутрішнього і зовнішнього).

До динамічного способу аналізу слід віднести ті загальні принципи аналізу динаміки часових рядів будь-якої природи, які отримали найбільш повний розвиток у сучасній теорії складних систем. Зазначений спосіб аналізу базується на формуванні аналітичних записок і фінансових звітів про розвиток банківської системи.

Використовуючи вище зазначені способи проведемо комплентарний аналіз розвитку банківської системи за останнє десятиріччя (з 2001 року по теперішній час). На наш погляд, можна виділити три етапи розвитку банківської системи України, а саме: формування національної банківської системи на власній капітальній основі (2001-2004), банківська система у стадії гіперзростання та поглинання ззовні (2005-2008), фаза кризи (2008-2010) і сучасний стан банківської системи.

Формування національної банківської системи на власній капітальній основі (2001-2004 роки). У 2001-2004 р.р. національна економіка перейшла від фази, яку можна охарактеризувати як стрімке відновлення щодо рівня середини 1990-х років. Найвищі показники були зафіксовані у 2004 році: приріст ВВП країни (12%), який забезпечувався передусім нарощенням промислового виробництва (13%) та сільського господарства (20%).

Зростання реального сектору економіки не могло не відобразитися на стані банківської системи. Банки почали виконувати трансформаційну функцію акумулювання суспільних фінансових накопичень та спрямування їх на кредитування економіки (рис.2). Структура капіталу банківської системи України у 2004 році складала 10% - іноземний капітал, 90%- вітчизняний капітал.



Складено автором за матеріалами [14]

Рис. 2. Динаміка ВВП, кредитно-інвестиційного портфелю та капіталу банків України за період 2001-2004 рр.

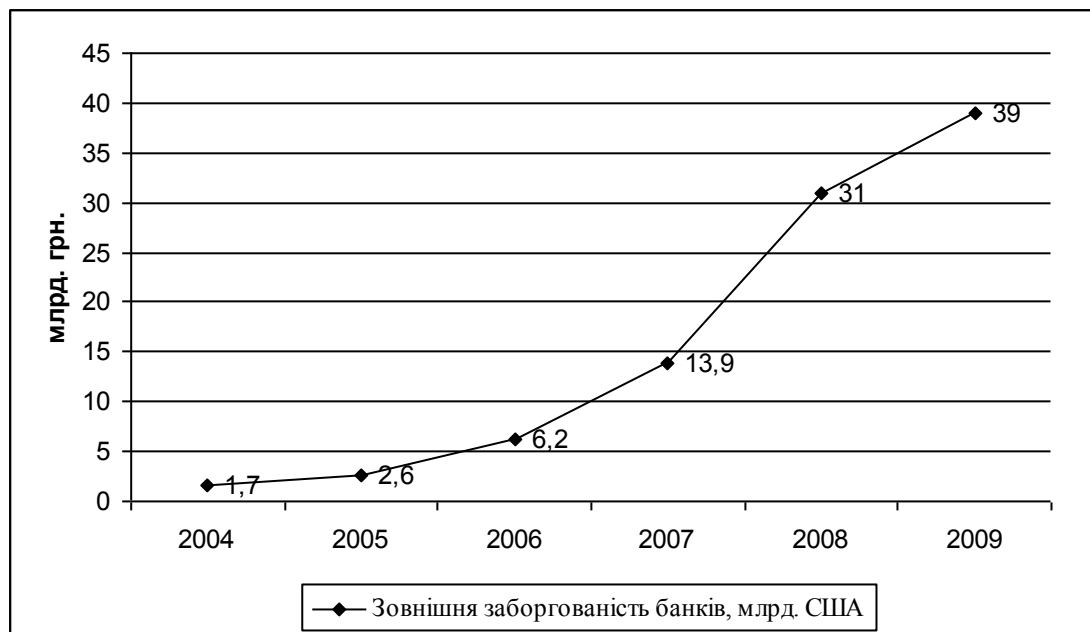
Можна сказати, що у досліджуемий період банківська система України виконала поставлені цілі щодо її капіталізації та збереження необхідних темпів кредитування реального сектору економіки. Фінансовою базою зростання ВВП країни у цей період стає банківське кредитування корпоративного сектору економіки.

Банківська система у стадії гіперзростання та поглинання ззовні (2005-2008 рр.).

Даний період характеризується для економіки відсутністю стратегії розвитку, розбалансованістю макроекономічних агрегатів та бюджетних показників. Динаміка ВВП носить не постійний характер, коли фази зростання змінюються періодами падіння або стагнації. Ключовим фактором економічного зростання стає не промислове виробництво, а процес споживання в борг.

В цей період банківська система повністю розкривається для міжнародного капіталу та стає суб'єктом активного поглинання. Рівень іноземного капіталу у національній банківській системі досягає 40%. Внаслідок інтеграції банківської системи України із міжнародними

ринками капіталу зовнішня заборгованість банків стрімко зростає і досягає на 01.01.2009 року більше 39 млрд. дол. США (рис.3).



Складено автором за матеріалами [14]

Рис. 3. Динаміка зовнішньої заборгованості банків, млрд. грн.

Отримані банками валютні кошти направляються на кредитування переважно імпортних товарів побутового призначення та автомобілів. При цьому лідерами кредитування стають банки з іноземним капіталом.

Деструктивна бюджетна політика призводить до небезпечних для економіки темпів інфляції (майже 20%). В умовах значної інфляції банки не можуть забезпечувати достатній рівень доходності за строковими вкладками і такий фінансовий інструмент як банківський депозит починає втрачати свою макроекономічну стабілізуючу функцію.

Таким чином, даний період розвитку банківської системи характеризується тим, що вона функціонує не на користь національного розвитку і все більше задовольняє інтереси міжнародних фінансових груп, зокрема шляхом внутрішнього захоплення споживчого ринку країни, що призводить, з іншого боку, до структурної деформації внутрішнього виробництва.

Фаза кризи (2008-2010) і сучасний стан банківської системи.

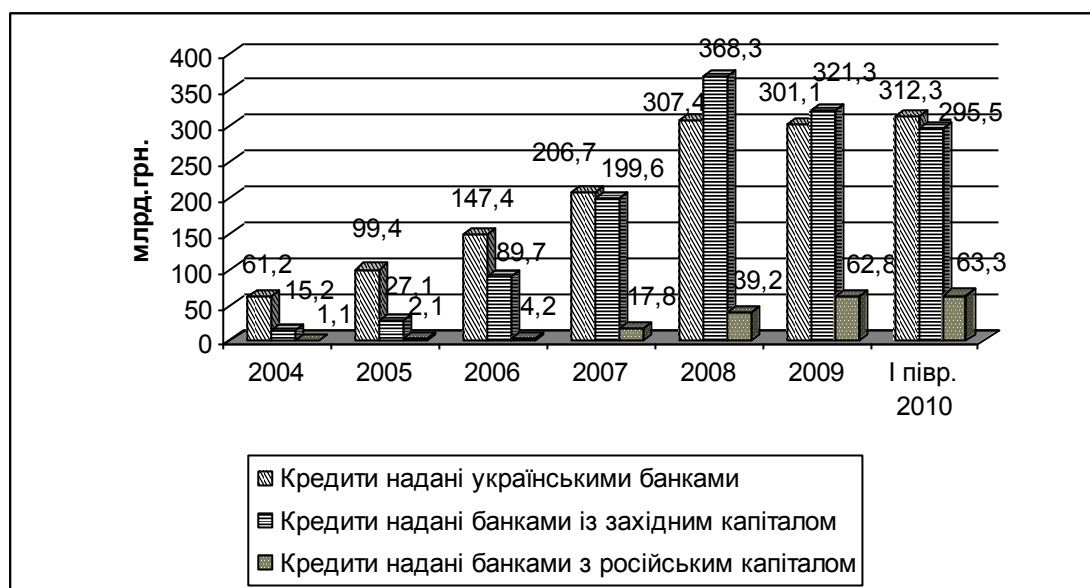
Даний період для банківської системи супроводжується відсутністю довіри до банківських інституцій та відсутністю з боку Національного банку України адекватної оцінки ризиків та стратегії розвитку національної банківської системи, відсутністю моніторингу кризових явищ та оперативного реагування на них. Виникнення кризи у банківській системі було обумовлено багатьма чинниками. Як зазначено у монографії Коваленко В.В., Крухмаль О.В.[8, с.66-70] основними з них є: значні темпи зростання споживчого кредитування; доларизація економіки; невідповідність обсягу довгострокових кредитів і довгострокових депозитів, постійне збільшення розривів між ними з урахуванням валютних дисбалансів. До них можна додати надмірну зовнішню заборгованість корпоративного і банківського секторів, яка перевищила зовнішню заборгованість держави майже в два рази; штучне зміцнення курсу гривні до долару США влітку 2008 р.; велике негативне сальдо торгівельного балансу.

У цей час падіння ВВП у 2009 р. склало 15% і перевищило аналогічні показники Білорусі і Росії. Відтік коштів з банківської системи склав більше 110 млрд. грн. і був частково компенсований за рахунок операцій рефінансування, що проведені НБУ. Крім того, банки з іноземним капіталом своєю політикою у галузі споживчого кредитування на основі залучення іноземних запозичень значно ускладнили процес економічної кризи України (рис.4).

Як видно із рис.4. кредитний портфель банків з іноземним капіталом за 2008 р. становив більше 400 млрд. грн., або 57% загальної кредитної заборгованості. Значна частина цих кредитів (понад 65%) була надана фізичним особам, переважно на споживчі цілі.

Для підтримки ліквідності і платоспроможності банків НБУ були надані кредити рефінансування (переважно великим банкам) на суму понад 120 млрд. грн. З метою відновлення діяльності банків Урядом

України були виділені кошти на рекапіталізацію банків Укргазпром, банк «Київ», «Родовід банк», на суму 17 млрд. грн.



Складено автором за матеріалами [14]

Рис. 4. Кредити банків за походженням їх капіталу за період 2004-I півріччя 2010 рр.

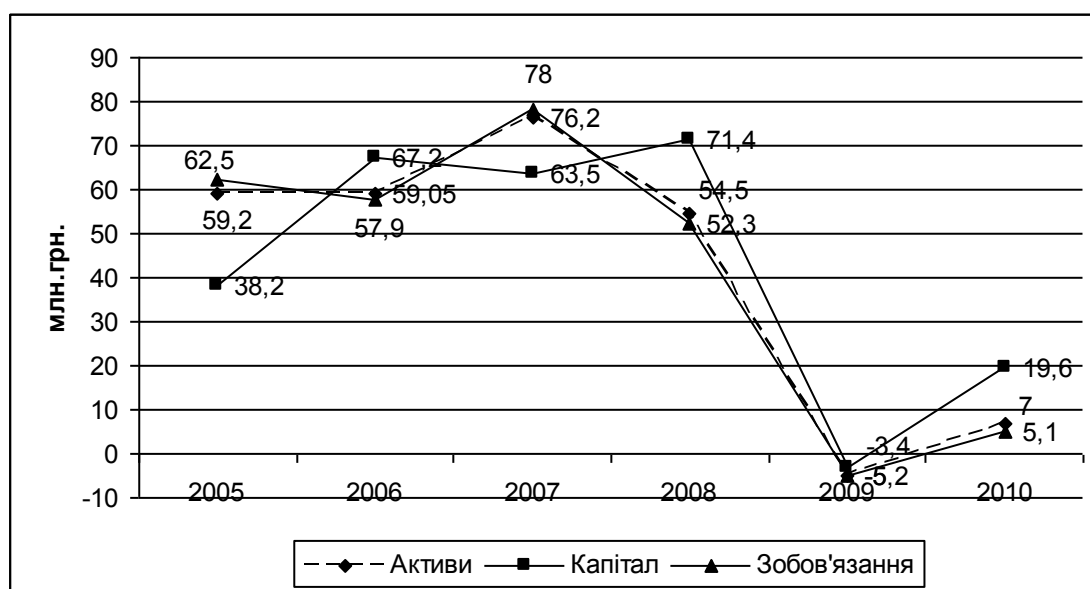
Однак зазначені інвестування коштів не призвело до відновлення діяльності банків, а стосовно банків «Родовід банк» і «Надра», то у них до цього часу діє тимчасова адміністрація. Таким чином, процес рефінансування і рекапіталізація банків був непрозорим, проводився за відсутності чітких методик оцінки стану банків та критеріїв відбору, що в свою чергу поглиблювало недовіру суспільства до державних органів влади.

Слід зазначити, що у кризовий період для банківської системи, НБУ було прийнято постанову №273 від 09.06.2010, якою внесені зміни до Інструкції про регулювання діяльності банків України, Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій та інших нормативно-правових актів НБУ. Зазначеними змінами були встановлені нові вимоги до банків, а саме: мінімальний розмір регулятивного капіталу збільшено до 120 млн.

грн.; встановлені підвищені вимоги до розміру регулятивного капіталу для здійснення окремих операцій (120-180-240 млн. грн.).

Таким чином, можна констатувати, що розгортання фінансової кризи в Україні було значно посилено неконтрольованим зростанням частки іноземного капіталу у банківській системі та швидким зростанням обсягів валютних кредитів; банки використовували частину рефінансування НБУ на придбання валютних коштів для погашення зовнішніх зобов'язань, що поглибило кризові явища; малі та середні національні банки долали кризові явища переважно без державної підтримки, зокрема рефінансування НБУ.

Якщо розглядати сучасний тренд розвитку банківської системи України, можна зазначити, що досягнута певна, але нестабільна рівновага. Банківська система за відсутності чіткої стратегії дій з боку НБУ перебуватиме у стадії стагнації за усіма базовими показниками. Тенденція розвитку банківської системи представлена на рис.5.



Складено автором за матеріалами [14]

Рис.5. Темпи приросту основних параметрів банківської системи України за період 2005 -2010 рр.

Як видно із наведених даних, можна зробити висновок, що 2009 р. виявився «кризовою ямою» для банківської системи України. Враховуючи

незначні темпи зростання основних параметрів у 2010 році можемо прослідкувати, що зростання капіталу банків було зумовлено в основному за рахунок адміністративних методів регулювання з боку НБУ, зокрема потребою виконання основних вимог Базеля III. Також слід відзначити, що темпи приросту активів випереджають відповідну тенденцію за зобов'язаннями, а це підтверджує факт проблеми залучення коштів як від суб'єктів економічної діяльності, так і населення.

Слід відзначити, що частка «поганих» кредитів досягла небезпечного рівня, а саме 30% від загального обсягу. Тому, подолання потенційної кризи у банківській системі потребує значних ресурсів – за міжнародною практикою приблизно 40% ВВП протягом наступних двох років.

Базельський комітет з банківського нагляду на сьогодні запроваджує систему стандартів банківського регулювання Базель III. Зазначені стандарти мають стати для України тим орієнтиром, до яких повинна прагнути банківська система України, включаючи і регуляторну політику НБУ.

Головна філософія Базелю III – це перехід на жорстке контролювання саме відносних, а не абсолютних показників банківської діяльності, головним чином показників адекватності капіталу та ліквідності.

Аналізуючи можливі наслідки Базелю III, аналітики Barclays Capital вважають, що його стандарти можуть викликати скорочення ринку боргових цінних паперів, так як гібридні цінні папери, які значно популярні в останній час, за Базелем III не включаються у склад цінних паперів, що складають капітал першого рівня [20].

Слід зазначити, що аналітичні прогнози базельського комітету збігаються з вітчизняною практикою. Українські банки IV групи, хоча і поступаються іншим банкам у абсолютному розмірі капіталу, але за показниками адекватності капіталу є лідерами у банківській системі. Саме

малі банки найбільш ефективно здолали кризові явища без державної підтримки.

Висновки та подальші розвідки. Підсумовуючи вище викладене, можна дійти висновку, що найбільшою проблемою для банківської системи України виступає втрата її цілісності. Сукупність банків України перестала бути системою, починаючи з 2005 року, коли фінансовий ринок України було відкрито для притоку іноземного капіталу. Для збереження цілісності доцільно відновити функціональну цілісність банківської системи шляхом законодавчого визначення стратегічної цілі діяльності для всіх банків – забезпечення економічного зростання та задоволення потреб національної економіки. Так, у Національній доповіді «Новий курс: реформи в Україні 2010-2015» зазначаються пропозиції щодо перегляду підходів до регулювання присутності іноземного капіталу в національній банківській системі, передусім у частині обмеження сегментів діяльності для банків з іноземним капіталом [13, с.111-112].

На сьогоднішній день актуальною проблемою є доопрацювання механізму управління проблемними банками. Відносно запропонованого механізму передачі в управління проблемних банків Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України можна сказати, що залишаються питання фінансування Фонду та перегляду питань щодо цілей і завдань його функціонування.

В цілому основними стратегічними напрямками розвитку банківської системи повинні бути: дедоларизація економіки, формування внутрішніх довгострокових ресурсів, оптимізація діяльності банків з іноземним капіталом, посилення нагляду за діяльністю банків з акцентом на контроль за відносними показниками розвитку, зупинення інфляційних процесів і мінімізація процентних ставок, формування інфраструктури ринку проблемних активів.

Список використаної літератури

1. Ансофф И. Стратегическое управление : [пер. с англ.] / И. Ансофф. – М.: Экономика, 1989. – 520 с.
2. Васюренко О.В. Організація управління стійким розвитком банківської установи / О.В. Васюренко, Н. Погореленко // Вісник Національного банку України. – 2006. – №7. – С. 22–24.
3. Вовчак О.Д. Фінансові інструменти управління кризовим банківництвом в Україні / О.Д. Вовчак, О. Галушак // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 3. – С. 16–20.
4. Дані фінансової звітності банків України на 01.01.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Finance_b/2010/01.01.2011/fin_state.htm.
5. Дзюблюк О.В. Сутність банківської системи та її роль в економіці ринкового типу/ О. В. Дзюблюк //Фінанси України. - 2002. - N 8. - С.79-86.
6. Єпіфанов А.О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України : монографія / А.О. Єпіфанов. – Суми : ВТД Університетська книга, 2007. – 417 с.
7. Карчева Г. Системний аналіз ефективності діяльності банків України / Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2006.- №11. – С. 12- 17.
8. Коваленко В.В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
9. Коваленко В.В. Забезпечення динамічного розвитку банківської системи України: проблеми та перспективи. / В.В. Коваленко : сборник тезисов докладов Всеукраинской научно-методической конференции [Современные аспекты финансового управления экономическими процессами], (6–9 сентября 2005 г.) / М-во образования и науки Украины, Севастопольский национальный

- технический университет. – Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2005. – С. 220–222.
10. Лисенко Р. Перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України / Р. Лисенко // Наука молода. – 2006. – С.88-92.
11. Лютий І. Фінансова –економічна криза 2008-2010рр.: деякі чинники та уроки / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник Національного банку України. – 2011. – С.10-16.
12. Науменкова С. Особливості формування сучасної моделі фінансової системи / С. Науменкова, С. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2006. - №11.-С.26-31.
13. Новый курс: реформи України. 2010-2015: Національна доповідь / за ред. В.М. Гейця. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232с.
14. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm.
15. Роуз Питер С. Банковский менеджмент / Роуз Питер С. [пер. с англ.]. – М. : Дело, 1995. – 768 с.
16. Синки Дж. мл. Управление финансами в коммерческих банках / [пер. с англ. 4-го перераб.изд. ; под ред. Р.Я. Левиты, Б.С. Пинскера. М.: 1994, Catallaxy. — 820 с.
17. Сiao К.К. Управленческая экономика / К.К. Сiao ; [пер. с англ.]. – М. : ИНФРА–М, 2000. – 671 с.
18. Статистика : [навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни] / [Н.Б. Кушнір, Т.В. Кузнєцова, І.З. Загорювська, І.Р. Петрук та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208с.
19. Фетисов Г.Г. Методологические основы формирования устойчивости банковской системы / Г.Г. Фетисов // Финансы и кредит. – 2002. – 15 (105). – С. 2–13.
20. Что потребует от банков «Базель-III» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.barcap.com/About+Barclays+Capital/Press+Office/>

News+releases/News%2C1739%2CBARCLAYS+CAPITAL+LAUNCH
ES+RESEARCH+FOR+iPAD.

KOMPLENTARNIY ANALYSIS OF DEVELOPMENT OF BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Annotation

Basic methods and approaches of leadthrough of комплентарного analysis of development of the banking system are examined in the article: statistical and dynamic. Certainly and the stages of development of the banking system are analysed: forming of the national banking system is on own capital basis (2001-2004 years), banking system in the stage of hypergrowth and absorption from (2005-2008) outside, phase of crisis (2008-2010) and modern state of the banking system.

Keywords: bank systems, комплентарний analysis, liquidity, capital firmness, financial crisis, economy growing, standards of bank supervision.